

Gazdag Ferenc

***Kommunikációs zavar, avagy civilizációk összecsapása?
Néhány gondolat a terrorizmus vitához¹***

A politikai közbeszédnek mindig vannak preferált témái. Országoként természetesen ezek nagyon különbözőek, pl. Angliában a királyi családdal kapcsolatos hírek bizonyára ide tartoznak. Ha az adott ország jelentős szerepet játszik a világpolitikában, akkor a belpolitikai ügy kisebb vagy nagyobb nemzetközi érdeklődést is kiválthat. Valószínűleg nem volt olyan jelentősebb újság, vagy tv-csatorna, amely ne foglalkozott volna valamilyen formában Clinton elnöknek Monika Lewinsky-hez való viszonyával.

A nemzetközi élet tematizálása hasonló vonásokat mutat, s 2001 szeptembere óta az egyes számú téma kétségkívül a nemzetközi terrorizmus. Már-már követhetetlen a terrorizmusról szóló írások, cikkek, könyvek és különféle bizottságok által készített jelentések áradata. A könyvesboltokban külön polcokat szentelnek a témával foglalkozó kiadványoknak. Ezek az írások mind tartalmukat, mind pedig minőségüket tekintve nagyon különbözőek. Nagyobb részük nem más, mint a nemzetközi újságírás által produkált anyagok kompilációja. Vannak olyanok, amelyek korábbi kutatások aktualizált változatai,² ahol a szerzők és a kiadó is úgy gondolták, hogy tekintettel az antrax veszélyre, valamint a megnövekedett érdeklődésre, ismét kiadják a kötetet. A szakmailag nagyon komoly munkák közül meg lehet említeni a történeti vonatkozásokkal foglalkozó Alexander, Y.-Myers, K. szerzőpáros kötetét,³ amelyben gyakorlatilag az európai anarchista mozgalmak és akciók áttekintését kapjuk, aztán a

¹ Az osztrák ÖIES goettweigi szemináriumán 2002. július 12-én elhangzott előadás szerkesztett változata.

² OSTERHOL, M.T. - SCHWARTZ, J.: *Living terrors. What Amerika needs to know to survive the coming bioterrorist catastrophe?* New York 2001.

³ ALEXANDER, Y. - MYERS, K.: *Terrorism in Europe*, London 1981.

legitim erőszak monopóliumával foglalkozó Taylor, P kötetet,⁴ vagy Paul Wilkinson írását, amely a terrorizmus közvetlen politikai vonatkozásait taglalja.⁵ Szintén a nagyon alapos áttekintések közé kell sorolni például az USA külügyminisztériumának a terrorizmussal foglalkozó jelentéseit,⁶ vagy az Európai Unió keretében készült anyagokat.⁷

Az elérhető irodalom szemelgetésében itt célszerűnek tűnik egy gondolat erejéig megállni. Bármekkora bibliográfiát állítunk is össze a terrorizmusról, s bármennyi anyagot is gyűjtünk össze a terrorizmus legkülönfélébb vonatkozásairól, egy alapvető kérdés mindmáig megválaszolatlan a fellelhető kiadványokban: mit nevezünk terrorizmusnak? Hogyan definiáljuk a terrorizmust? Úgy tűnik, hogy a fenti kérdésekre adható válasz olyannyira érték-függő, (következésképp érdek-függő), hogy a sok-sok publikáció és jelentés dacára nem rendelkezünk általánosan elfogadott defincióval.

Tudjuk-e definiálni?

Természetesen ez nem azt jelenti, hogy egyáltalán nincsenek definíciók, s hogy a különféle kiadványok megkerülnék a kérdést. Ellenkezőleg. Az Alex Schmid and Albert Jongman páros például 109 különböző definíciót gyűjtött össze, míg egy másik specialista (Walter Laqueur) 35 különféle definíció bemutatása után javasol egy újabbat: „*A terrorizmus erő alkalmazása, vagy a vele való fenyegetés, hogy a társadalomban pánikot, vagy politikai változásokat idézzenek elő*”.⁸

⁴ TAYLOR, P.: *States of Terror. Democracy and Political Violence*, London 1993.

⁵ WILKINSON, P.: *Political Terrorism*, New York 2001.

⁶ US State Department: *Patterns of global terrorism*, 1999.

⁷ Egy összeállítás a sok közül: *La lutte contre le terrorisme: un révélateur des progrès et ses insuffisances de l'Union Européenne*. Rapport d'information. Bruxelles 2002. Nr. 3504. Ugyanerről: DELPECHE, T.: *International terrorism and Europe*, Chaillot Papers. 2002. Nr. 56.

⁸ Az akkurátus számvetést lásd: *What is Terrorism?* The Economist. 2001. nov. 2-8.

A sokféle meghatározás-kísérletben egyetértés talán csak abban mutatható ki, hogy a terrorizmust mindenki a politikai motívum meglétével választja el a szervezett bűnözéstől. Ez utóbbi célja ugyanis egyszerűen az anyagi haszonszerzés.

A szociológus a formális politikai hatalommal nem rendelkező egyének, vagy csoportok részéről történő erőszakot tekinti terrorizmusnak.⁹ Mások a hatalom megragadásának céljából alkalmazott erőszakot tekintik annak (Wördemann). Még mások az olyan erőszakot, amely döntően civilek ellen irányul, s célja a félelemkeltés. Ahogy a volt izraeli miniszterelnök fogalmazott: „a terrorizmus az állampolgárokon gyakorolt szándékos, módszeres erőszak, amely az általa kiváltott félelmen keresztül kíván politikai célokat megvalósítani.”¹⁰

A terrorizmus kérdéseivel ugyancsak elfoglalt amerikai FBI saját definíciót kreált: „A terrorizmus két, vagy több személyből álló csoport által egyének, illetve tulajdonuk ellen törvénytelen módon alkalmazott erőszak abból a célból, hogy a politikai és társadalmi célkitűzéseket követő kormányt, illetve a civil lakosságot megfélemlitse, vagy aktivitását csökkentse.”

A francia író és filozófus, André Glucksmann a terrorizmust a hadviselés új formájának tekinti, amelyet a hadsereg a civil lakosság ellen, illetve a totális állam a saját állampolgárai ellen visel. Érvelésében a történeti statisztika fontos szerepet játszik. Eszerint az első világháború áldozatai között a katonák mintegy 80% arányban szerepeltek, szemben a civil lakosság 20%-ával. A második világháborúban ez az arány már 50-50%-ra módosult, míg a második világháború utáni konfliktusokban az arány teljesen megfordult, s a civil lakosság részesedése elérte a 80%-t. Glucksmans szerint az etnikai tisztogatás is a hadviselés, esetünkben a terrorizmus egy speciális változatának tekinthető. Csak az okokat kell tudnunk pontosan megkeresni. Glucksmans szerint a 20. század sajnálatos módon átalakította a katonai tevékenység (háború, hadviselés) három meghatározó elemét: a) a technikai fejlődés miatt a pusztító képesség radikálisan megnőtt;

⁹ GIDDENS, A.: *Szociológia*, Osiris, Budapest 1995.

¹⁰ NETANJAHU, B.: *Harc a terrorizmus ellen*. Alexandra, Pécs 1998.

b) kommunikációs forradalom zajlott le; c) drámaian megváltoztak a morális környezet összetevői (összeomlottak a tradicionális vallási és hagyományos moralitás formái).

Az új típusú katonai tevékenység célpontjai a civilek és eszközük a terror. Ezen belül az egyik kiválasztott célpontot a terrorista hatás által egyébként elérhetetlen közösségi szimbólumok jelentik. Ez történt a jugoszláv beháborúban a szerb tüzérség által támadott horvát célpontok esetében. A szerb tüzérség ugyanis mindekelőtt a „három keresztet” - kórházakat, templomokat és a temetőket - támadta. Az üzenet világos volt: távozzatok, mi nem tisztelünk semmit.

A problémák egyik további nehézsége, hogy a terrorista jelző egyidejűleg morális és politikai minősítést is tartalmaz. Bizonyos államok fenn kívánják tartani maguknak a jogot, hogy más államok tevékenységét terroristának minősítsék, ugyanakkor elutasítják, hogy hasonló minősítés tárgyai legyenek. Más szavakkal kifejezve, mindez azt jelenti, hogy a terrorizmus bármilyen definíciója bizonyos politikai és ideológiai előfeltételeket tételez. A legkönnyebben a „*politikai terrorizmus*” kategóriánál érhetjük utól az előfeltételek által determinált definíciós gondokat. Nemcsak annyiban, hogy ugyanazon történelmi-politikai személyiség egyszerűen terroristaként ábrázolódik az egyik, s nemzeti hősként a másik oldalon, hanem abban is, hogy a politikai terrorizmus kifejezés alatt – a helytől és politikai-társadalmi közegtől függően – egyaránt értik az USA politikáját, az iszlám oktató központok tevékenységét, a globalizáció áttételes következményeit és a bipoláris rendszer megszűnésének mellékhatásait.

A redukcionista, jogi megközelítést is sok szakértő alkalmazza. Ez a terrorizmust egyszerűen büntettnek tekinti, amelyet rendőrségi és igazságszolgáltatási eszközökkel kell kezelni. Ez az iskola termelte ki a politikai terrorizmusra az olyan definíciókat, mint a „*nem deklarált háború*”, vagy az „*alacsony intenzitású konfliktus*” vagy a „*nem háborús katonai műveletek*”.

Egy német definíció egyszerűen az olyan politikai célokat elérni kívánó támadásokat tekinti terrorizmusnak, amelyek a „*büntetőtörvény 129/a pontjának hatálya*” alá esnek.

Természetesen ismételt feltehetjük a kérdést, hogy miért is fontos ennyire a definíció?

A válasz részint már adódik a meghatározásokon belül talált elemekből, részint pedig abból a megfontolásból, hogy az ellenséget csak pontos karakterisztika mentén lehet identifikálni.

A gyakorlati politikának a cselekvéshez felhasználható fogalmakra, s egyértelmű karakterisztikákra van szüksége, nem pedig két-vagy többértelmű, s bárki által szabadon értelmezhető fogulákra. A nemzetközi antiterrorista együttműködés dokumentumai emellett segítik a terrorista szervezetek azonosítását, sőt a terrorizmust támogató államok cselekményeinek minősítését is.¹¹

Elemi fontosságúnak tekintik az érintett szakértők például, hogy a terrorizmus definíciót ne lehessen a „*gerilla-háború*” eseteire alkalmazni, mondván, hogy a gerilla háborúk részvevői „*szabadságharcosok*”, és semmiképp nem keverendők össze a terroristákkal. Természetesen pontosan ellenkező a megítélése azoknak, akik ellen a szabadságharcosok harcolnak. Az ENSZ évek óta küzd a definíciós problémákkal, s ez jól nyomon követhető a dokumentumokban is. A Biztonsági Tanács 1373. és 1386. számú határozatai egyaránt elítélik a terrorizmust, anélkül, hogy a világszervezet szintjén érvényes definícióval szolgálnának. Az előbbi, azaz az 1373-as határozattal a Biztonsági Tanács egy széles alapú és jogilag kötelező programot indított a terrorizmus elleni küzdelem terén. A határozat ugyan egyetlen államot sem hatalmaz fel a terrorizmus elleni katonai ellenlépések megtételére, de az a tény, hogy a BT három állandó tagja (Nagy-Britannia, Franciaország és Oroszország) megnyitotta légterét a terrorizmus elleni katonai akciók számára, míg a negyedik (Kína) támogatásáról biztosította az USA-t, azt jelzi, hogy az említett határozat nagyon is releváns lépés volt a terrorizmus elleni küzdelemben. A definíció szempontjából a

¹¹ A kérdés bonyolultságát jól mutatja a közelmúltban magyar nyelven megjelent összeállítás is: TÁLAS Péter (szerk.): *Válaszok a terrorizmusra, avagy van-e út az afganisztáni vadászattól a fenntartható globalizációig*. SVKH. Budapest 2002.

határozat utolsó pontja azt mondja, hogy egy speciális bizottságot kell felállítani az ENSZ határozat végrehajtásának figyelemmel kísérésére. A Terrorizmus Ellenes Bizottság – Counter-Terrorism Committee – vezetőjévé az angol Jeremy Greenstock nagykövetet nevezték ki, s egyik feladatául tették a terrorizmus definíciójának megtalálását. Közel egy év után (2002. június 27) a bizottság elkészített egy jelentést, amelyből megtudhatjuk, hogy mi mindent végeztek.

Valamennyi tagállamot felkérték, hogy készítsenek egy országjelentést terrorizmus ügyben, s nevezzenek meg szakértőket, akik készek a bizottsággal dolgozni. Eleddig a Bizottság több mint 160 országjelentést kapott, továbbá megkapta néhány szervezet (Európai Unió, EBESZ) beszámolóját is. A jelentést nem küldő országokat újra felkérték, hogy terjesszék be beszámolójukat országuk tevékenységéről. A dokumentumok alapján a Bizottság nem kívánta egyik államot sem akként minősíteni, hogy száz százalékosan eleget tettek a 1373-as határozatnak. Mindegyik esetben további lépések megtételét tartotta kívánatosnak. Greenstock nagykövet jelentése szerint: *„Legnagyobb sikerünk eleddig az, hogy sikerült az 1373-as határozattal kapcsolatban egy nagyon széles nemzetközi figyelmet kelteni. Mára nemzetközi és regionális, illetve szubregionális intézmények és szervezetek széles köre értelmezi úgy, hogy a terrorizmus ellen egy világméretű összefogás van kialakulóban, amelyhez nagyon is tanácsos kapcsolódni. Ugyancsak hozzá tudunk járulni ahhoz a felismeréshez, hogy a terrorizmus és a nemzetközi bűnözés egyéb formái között szoros kapcsolat áll fenn. A Terrorizmus Elleni Bizottság nem jogkikényszerítő intézmény, s nem foglalkozik specifikusan esetekkel. Ennélfogva a jeletésben sem szerepelnek operatív eredmények. Ugyanakkor nagyon sokat tettünk a kapacitások kiépítésében. Tény, hogy a tagállamok túlnyomó többsége együtt dolgozik velünk, s hogy valamennyi állam felismerte, hogy tenniük kell valamit az 1373-as határozat gyakorlati átültetése érdekében. Ez pedig hatalmas változás ahhoz képest, amely a Bizottság megalakulásának időpontjában volt.”*

Összegezve az eddig elmondottakat, láthatjuk, hogy a nemzetközi terrorizmus elleni fellépés rendkívül bonyolult

feladat. A definíciós nehézségek végeredményben a tagállamok különféle, s egymástól helyenként gyökeresen eltérő érdekeit tükrözik. Az eltérő érdekek és percepciók kombinálódnak az ENSZ működési sajátosságaival, s ezek után talán már nem is nagyon meglepő, hogy a CTC elnöke mégiscsak adott definíciót a terrorizmusról: „*Terrorizmus az, amit a tagállamok annak tartanak.*” Ehhez legfeljebb még annyit lehet hozzáfűzni, hogy az ilyen definícióval nem lehet túl sokra menni.

El tudjuk-e helyezni?

A terrorizmusról szóló viták másik nagy területét az értelmezési viták uralják. Olyan kérdések elemzése, mint például az, hogy hol a terrorizmus helye? Tekinthető a terrorizmus új változata a különböző kultúrák (elsősorban a Nyugat és az iszlám fundamentalizmus) közötti harc első jelének? Milyen mértékű a világ különböző kultúrkörei közötti erőviszonyok elmozdulása a 20. század végén? Ezek az elmozdulások elégségesek-e annak kimondására, hogy a 21. század elejére a „*civilizációk*” összecsapásának küszöbére értünk?

A terrorizmus veszélye régóta ismert probléma. A szakirodalom akkurátusan kategorizálja az állam, a nemzetközi rend, a vallás, a nemzet és sok egyéb más ellen fellépő akciók hosszú sorát. Ugyanúgy az áldozatok is megtalálhatók a történelemkönyvek lapjain Ferenc Ferdinándtól Lev Trockijon és Aldo Moron át a müncheni olimpián részt vett izraeli sportolókig. Tudjuk, hogy melyik terrorista csoport milyen követelésekkel lépett fel, s ezekből mit értek el. Azonosítani lehetett a terror eszközához nyúló személyek/csoportok vallási, ideológiai, nemzeti, vagy területi igényeit, amelyekben annyi mindenképp közös volt, hogy a meglévő kereteket kívánták radikálisan átalakítani. Tudjuk, hogy a modern nemzetközi terrorizmus viszonylag rövid múltra tekinthet vissza. Néhány szakértő az első modern terrorakciónak a Róma-Tel Aviv közötti Boeing 707-es légijárat eltérítését tekinti 1968-ban, amelyet a Népi Front Palesztina Felszabadításáért nevű szervezet három tagja követett el. A gépet az algériai Dar-al-Bayda repülőterére

kényszerítették, ahol hosszas tárgyalások után mind az utasokat, mind a személyzetet elengedték. Más szakértők azt mondják, hogy az igazi terrorizmus kezdetét az ugyancsak 1968-as dátumú gépeltérítés jelentette Kubából az Egyesült Államokba.

Tavaly szeptember 11-e óta viszont gyökeresen át kell formálni a terrorizmus világáról alkotott percepciókat.¹² A terrorizmus eme legújabb típusa ugyanis a korábbiaktól merőben eltérően nem fogalmazott meg sem területi, sem ideológiai vagy politikai követeléseket. Ugyanakkor üzenete világos volt: annak a világrendszernek a szétrombolását hirdette meg, amelynek a hidegháború után egyedüli vezető erejeként megmaradt USA a legfontosabb pillére. Ezek a követelések a bipoláris rendszer szétesése után formálódó világtársadalom globális terében találhatók. Azaz nem kívül vannak, hanem belül. Az erőszak és a terror nem a másik oldalt jeleníti meg, hanem a meglévő rendszer része. (Jean-Maire Guéhenno) A terrorizmus új formájának tehát az egyik jellemzője a globalizáció mechanizmusa által biztosított rendszeren belülré kerülés.

A terrorizmus a globalizáció részévé vált. Az érintkezési pontok felettébb számosak.

- a terrorszervezetek nemzetköziesedése, széles nemzetközi hálózat.
- a terrorszervezetek sikerrel törtek be abba a vákuumba, amelyet a visszaszoruló állam már nem képes, illetve nem akar lefedni. Ily módon a terrorizmussal kapcsolatban álló tevékenységek széles társadalmi rétegeket, illetve területeket érinthetnek. (drogbárók Latin-Amerikában, a maffia működése Dél-Olaszországban).
- Az állam visszaszorulásával redukálódott a legitim erőszak terrénuma. A terrorizmus az erőszak monopóliumát, vagy annak egy részét kívánja magához ragadni. Több szakértő hívja fel a figyelmet a „biztonság államtalánodása” jelenségre. Eszerint, ha egy meghatározott, ellenséges territoriális uralommal állnánk szemben, úgy a kihívás konkrét

¹² MATHEWS, J.T.: *September 11, One Year Later: a World of Change*. Policy Brief. Spec. ed. Carnegie Endowment. 2002. Nr. 18.

lenne, s ennek következtében a nemzetközi jogi és geopolitikai kategóriák alkalmasak lennének arra, hogy a konfliktus megoldásának egyértelmű kereteket adjunk. Egy ettől eltérő megközelítés viszont azt hangsúlyozza, hogy a terroristáknak támogatást nyújtó afganisztáni tálib rezsim ellen folytatott háború éppen annak a bizonyítéka, hogy a terroristaellenes háború nemzetközi jogilag is egyértelműen értelmezhető államok közötti konfliktusként.

- a globalizáció által negatívan érintett társadalmi csoportok a globalizáció folyamatát általában azonosítják a Nyugattal, s a negatív következményekért a Nyugatot okolják.

- A terrorizmus elleni háborút poszt-nacionális konfliktusnak tekintő felfogás jogosan ír a háború jellegének gyökeres megváltozásáról, amely messze túlmutat a hagyományos katonai szférán, s magában foglalja a gazdasági, a pénzügyi, a banki, az egészségvédelmi, stb. területeket is.

A szeptember 11-i terrortámadás üzenetének értelmezése több tekintetben aktualizálta Samuel Huntington téziseit. S. Huntington a hidegháború befejeződése utáni nemzetközi rendszerről folyó viták egyik leggyakrabban hivatkozott szerzője. A hivatkozások túlnyomó többsége a *Foreign Affairs* című folyóirat 1993-as „*Clashes of civilizations?*” cikkét idézi, s jóval kevesebb figyelem jut a bő 4 évvel később megjelent munkájának érveire (*The clash of civilizations and the remaking of the world order*. 1998). Fontos megjegyezni, hogy Huntington ezt a kötetet közel 5 évvel a szeptember 11-i terrortámadás előtt írta. Huntington érvelését a publicisztika túlnyomó többsége, szó szerint véve a cikk címében feltett kérdést, civilizációk közötti közvetlen vitának (azaz látens konfliktus-előrevetítésnek) vette. Ez a kérdésfeltevés már önmagában is sértette a multikulturalizmus tételére támaszkodó, s a nemzetközi sajtó meghatározó vonulatát adó irányzatokat. Holott Huntington egyfelől csak egy új paradigmát (civilizációs viták) kívánt felvázolni a világpolitikai események értelmezéséhez, másfelől pedig fel kívánta hívni a figyelmet a kihívások új irányaira és típusaira. Ez utóbbival azóta szakértők hada foglalkozik. Mivel a bírálók egy másik része Huntington elképzeléseit egyszerűen a

háború előtti geopolitikai iskolákhoz való visszatérésként értelmezték (GUZZINI, Stefano: *Realism in international Relations and International political economy*, London 1998.) célszerűnek tűnik a szeptember 11-én történtek fényében még egyszer áttekinteni Huntington néhány tételét, különösen azon pontokon, ahol a szerző arra int: a Nyugat életben maradásának feltétele, hogy a nyugatiak el kell fogadják, civilizációjuk egyedi, de nem egyetemes, s ezért össze kell fogniuk annak megújítása és megőrzése érdekében.

Nem lényegtelen itt rámutatni arra, hogy Huntington az amerikaiakat nem tekinti automatikusan a Nyugat, azaz jobbára a Nyugat-Európával azonosított térség részének. Részint azért, mert maguk az amerikaiak, történelmük túlnyomó részében épp az európaiakkal szemben definiálták saját társadalmukat (19. század), részint pedig amiatt, hogy a 20. századtól az amerikaiak a nyugati világ vezetőjeként lépnek fel. Ez persze többek közt azt is jelenti, hogy az euroatlanti politikai vitáknak, s az amerikai unilaterálisnak többszörös indoka is lehet.

Milyen emlékeket hagyott a nyugati civilizáció a nem nyugati kultúrákban? Ha hajlandók vagyunk nem-európai és nem-amerikai kézikönyveket is olvasni, akkor meggyőződhetünk arról, hogy ténylegesen ez a hatás egyáltalán nem olyan pozitív mint gondolnánk. A 15. századtól megkezdődött a Nyugat tartós és ellenállhatatlan hatásgyakorlása a világ többi civilizációjára, s a 20. század elejére közvetlen befolyása a Föld 85%-ra terjedt ki. Eközben az európaiak egyszerűen megsemmisítették az andokbeli és a közép-amerikai kultúrákat, az indiai és az iszlám civilizációt igába hajtották, s azt mondhatjuk, hogy csak három civilizáció (az orosz, a japán és az etióp) tudott ellenállni. Vagyis négy évszázadon át a folyamatok arról szóltak, hogy a nyugati civilizáció leigázta a vele kapcsolatba került más kultúrákat. Az okok nagyon sokrétűek, s máig viták kísérik őket. Huntington szerint a Nyugat sikereinek javarészét nem felsőbbrendűségének (a gyarmatosítók kedvelt tétele!), hanem egyszerűbben a szervezett erőszak alkalmazásában való nagyobb jártasságának köszönhetette. Ezt mi Európában egyszerűen hajlamosak vagyunk elfelejteni. A nem nyugatiak azonban nem. Márcsak ezért is a

nagyon nagy önáltatások közé tartozik az a tézis, hogy azért, mert a szovjet kommunizmus összeomlott, a Nyugat örök időre elnyerte a világot, s hogy a nyugati liberalizmus elveit fogja mindenki magáévá tenni. Ellenkezőleg: a modernizációs kihívásokra adott válaszok - ezzel a francia F. Braudel foglalkozott részletesen - megerősíti a különféle kultúrákat, s összességében a Nyugat erejének relatív csökkenéséhez vezet. Huntington összegző tézisében van valami: „*A világ alapjaiban mindinkább modernné válik, s ennek arányában mind kevésbé lesz nyugati.*”

Az előrejelzések szerint a Nyugat több meghatározó területen (demográfia, erőforrások feletti rendelkezés, gazdasági teljesítmény) folyamatosan teret veszít. (Van der VEE) A Nyugat 2020 körül a világ területének egynegyedét fogja ellenőrizni, a világ népességének 10%-át mondhatja magáénak, a világ gazdasági termeléséből kb. 30%-kal részesedik (a csúcstöbb mint 70% volt) és a világ katonai személyi állományának kevesebb mint 10%-a fog szolgálni a hadseregeiben. Az ENSZ előrejelzései szerint (UNDP) növekednek az egyenlőtlenségek is: a 90-es évek elején a világ leggazdagabb 20%-a birtokolta az össze bevétel 85%-át (30 évvel korábban az arány még „csak” 70% volt), míg a legszegényebb 20%-nak mindössze 1,7% jutott (30 évvel korábban 2,3% volt). (László Ervin) Vagyis az Észak-Dél választóvonal a legmélyebbek egyike maradt a 21. század elejére is. De nem is önmagában a választóvonal a lényeges, hanem a fejlődő világ országainak azon képessége, hogy a fejlett országok technológiáját és a saját erőforrásaik feletti ellenőrzés jogát gyakorolják. Huntington úgy becsüli, hogy bár a Nyugat marad a legerősebb civilizáció, s megőrzi előnyét a kutatás, fejlesztés és a technikai innováció terén, az erőforrások fölötti ellenőrzése azonban meg fog oszlani a nem nyugati civilizációkkal. A fő kérdés pedig az lesz, hogy a nem nyugati civilizációk miként viszonyulnak a nyugati civilizációhoz, s hogy milyen percepciókat alakítanak ki róla.¹³

¹³ TARIQ Ali: *The clash of Fundamentalisms. Crusades, Jihads and Modernity.* Verso, London 2002. 342 p.

Eddigi ismereteink nem adnak okot túl sok optimizmusra. A 80-as és a 90-es években az iszlám általános irányvonala Nyugat-ellenessé vált. Az arrogáns, materialista, elnyomó, brutális és dekadens Nyugat-képet nem csupán a fundamentalista imámok ápolgatják, hanem sokan olyanok is, akiket a Nyugat természetes szövetségesnek tekint. Meggondolásra inthet mindenkit a tény, hogy a szeptember 11-i merénylet azonosított elkövetői között túlnyomórészt szaudiak voltak, nem pedig afgánok. A másik oldalon ugyancsak felerősödött a muzulmánellenes hangulat. Talán a legnagyobb hatású munka volt ebben a tekintetben a 80-as években nemzetközileg ismertté vált olasz publicistájának, Oriana Fallaci-nak a 2001 decemberében megjelent munkája (*The Anger and the Pride*), amelynek az olasz változatát rövid időn belül vagy 700 ezer példányban kapkodták szét. Az évek óta New Yorkban élő szerző nem is nagyon titkolja az iszlám világgal szembeni általános ellenszenvét, s a kötetben nemcsak a muzulmánok kisebbségéből és irigységéből táplálkozó fölénytudatát igyekszik lerombolni, hanem rámutat e társadalmak reménytelen elmaradottságára is. Könyve azonban mégis inkább a Nyugatnak szóló felhívás, hogy a liberális demokráciák védelme érdekében tegyenek hatékony lépéseket azokkal szemben, akik csak „visszaélni” képesek e vívmányokkal.